

Corsendonk[®] bier

Pater zacht en donker

Agnus pittig en blond

CORSENDONCA

*Oud-Turnhout, 1 januari
Nieuwjaarsversjes van uw kapoen.*

P208832
ISSN 0779-5785
Trimestrieel tijdschrift
20ste jaargang
Oktober - November - December 2002

v.u.: Roger Van Mierlo
Draaiboom 4
2360 Oud-Turnhout

Kantoor van afgifte : 2360 Oud-Turnhout

VOOR AL UW FEESTEN

ALTA RIPA

Engelstraat 6 2360 Oud-Turnhout
Tel. 014/45.01.01

VERZEKERINGSKANTOOR

JAN AERTS

ALLE VERZEKERINGEN

St.-Antoniusstraat 20 2360 Oud-Turnhout
Tel. 014/42.30.92

© **CORSENDONCA** : Alle artikels overgenomen uit ons driemaandelijks tijdschrift moeten de vermelding "*Uit Corsendonca*" dragen, met de jaargang, nummer, pagina en de naam van de auteur.

CORSENDONCA

Voorwoord

**Oud-Turnhout, 1 januari
... Nieuwjaarswensjes van
uw kapoen!**

Dit is een themanummer dat zich richt tot de tentoonstelling over nieuwjaarsbrieven. Ieder van ons, jong en oud herinneren zich het voorlezen van nieuwjaarsbrieven. Het is een oud gebruik. Na de kerstkaartententoonstelling van vorig jaar kon de tentoonstelling over nieuwjaarsbrieven niet weg blijven.

Het initiatief van dit evenement is uitgewerkt door "het hofke van Chantraine". Corsendonca die een voortrekkersrol uitvoert in het hofke en als lid van het hofke steunen wij ten volle dit initiatief, het zal zowel jong als oud bekoren en menig bezoeker zal versteld staan van deze boeiende collectie.

Met nieuwjaar wensen wij elkaar de beste wensen, ook langs deze weg wil ik u beste lezer, het beste toewensen en wensen u een vrede en vreugdevol 2003.

Onze kring staat open **voor nieuwe leden**, een lidmaatschap op Corsendonca geeft u 4 maal per jaar ons tijdschrift "Corsendonca" en geeft u korting op onze nieuwe uitgaven over onze gemeente Oud-Turnhout. Voor het lidgeld hoeft u het niet te laten, voor slechts € 7,5 te storten op rekening 646-6074380-60 bent u lid van Heemkundekring Corsendonca. Aan alle **trouwe leden**, hernieuw uw lidmaatschap tijdig om geen onderbreking te verkrijgen bij het ontvangen van ons tijdschrift, waarvoor nu al onze dank.

Elk lid oud en nieuw is steeds **welkom** op onze maandelijkse vergadering die telkens doorgaat op de **eerste donderdag van**

de maand (uitgezonderd juli en augustus). Deze vergaderingen gaan van start te **20 uur** en dit in het **hofke van Chantraine Kerkstraat 46 Oud-Turnhout**.

Heemkunde is kennis vergaren van land en volk in uw naaste omgeving, kennis vergaren over Corsendonk, Darisdonk, Rhoode, Arselt, De Dreven, De Lint, De Neerstraat, De wijk, De Kerkstraat, de Van der Bekenlaan, De Draaiboom, Brooseinde, Steenweg Op Mol, Steenweg op Turnhout, Steenweg op Sevendonk, Steenweg op Ravels, Het Dorp, Het Eigen, de Dijkzijde, Oosthoven, De Polderstraat, Heieinde, Schuurhoven, Schuurhovenberg, De Rabauwackers, kortom te veel om op te noemen, allen boeiende buurten en straten, een plek als geen ander, uw dorp, uw Oud-Turnhout.

Jan Sels

Voorzitter Corsendonca

Heemkundekring "Corsendonca" v.z.w.

nodigt u uit op de

STATUTAIRE ALGEMENE LEDENVERGADERING

Deze vergadering gaat door in Het Hofke van Chantraine, Kerkstraat 46, 2360 Oud-Turnhout op donderdag 9 januari 2003 om 20 uur.

Agenda:

- activiteitenverslag 2002
- financieel verslag 2002
- verslag door de commissarissen voor 2002
- kwijting te verlenen aan de beheerders en commissarissen over het jaar 2002
- aanduiding van twee commissarissen voor het jaar 2003
- begroting 2003
- planning 2003
- varia

de secretaris,

Rudy Cornelis

de voorzitter,

Jan Sels

1924 HEIL EN VOORSPOED 1924

.....
 NIEUWJAARSWENSCH
 DER
 Gasontstekers

Zoo regelmatig als de klok
 Gaat de AANSTEKER met zijn stok
 Welgemoed in ieder straat
 Om te verlichten waar hij gaat.
 Blijgezind doet hij zijn plicht
 Om de stad te zetten in volle licht
 Daarom zenden wij nu
 Onzen Groet en Nieuwjaarwensch tot U !!

N° 63

*Oud-Turnhout, 1 januari ...
 Nieuwjaarswensjes van uw kapoen!*

1. Een tentoonstelling over nieuwjaarsbrieven

U heeft vast wel die ervaringen gehad: net voor het jaareinde loopt u nog eventjes langs de bank om de juiste geldbriefjes op te halen voor uw kinderen, kleinkinderen, neefjes en nichtjes die stevast op 1 januari hun nieuwjaarsbrief bij u komen voorlezen. U ziet het al zo voor u: ze staan weer vol verwachting klaar om het cadeautje in ontvangst te nemen of zijn bloednervuus om in de overdonderende aandacht die ze van de hele familie krijgen, hun brief zonder fouten voor te lezen.

En met een glimlach denkt u terug aan uw eigen jeugd. Toen u daar zelf stond om, gespannen aan broek of rok trekkend en nieuwsgierig uitkijkend naar de uiteindelijke beloning, met bonzend hart uw nieuwjaarsbrief die u de voorgaande dagen met de tong tussen de lippen geschreven en veelvuldig ingeoeffend had, voor te lezen.

Dit huiselijk tafereel steunt op een oeroude traditie waarvan we de oorsprong niet meer kennen. Van 14 december 2002 tot en met 5 januari 2003 loopt er in Kunst- en heemmuseum het Hofke van Chantraine een unieke tentoonstelling over het fenomeen *nieuwjaarsbrief*.

Tot op heden werd over dit Vlaams en Nederlands gebruik weinig onderzoek gepleegd. Enkele kleinere publicaties niet te na gesproken, is de onuitgegeven licentiaatthesis van Annick Bary⁽¹⁾ "*Met mijn armpjes open, kom ik aangelopen*" het enige uitgebreide onderzoek dat over de nieuwjaarsbrief gevoerd werd. Dit artikel is dan ook in hoofdzaak gebaseerd op haar onderzoek uit 1991.

Bemінде Meter

gedank zij onsen godt in dezen tijd geboren,
 dat gy ons hebt gemaakt van ijs uijtverkooren,
 gedank zij andermaal dat gy hebt ziel berijdt,
 van satiaers boosen list, nu en ten allertijd,
 wij bidden nu o godt die wicord voor ons besuden,
 door ijs vergote bloed in ijs leere leden,
 dat ons den oorloog met den over dieren tyd,
 in t' drukkig Nederland mag wezen lange gelyt,
 op dat wij zoo gerust u leunig dienen mogen,
 om ijs hoogen loven en dankbaer heijdt te belogen,
 mijn syensch is voor den gouw die ik verer dit schryft,
 met segen vanden heer voor een nieuwwe=jaer geft,

Bemінде Meter 1796

Stavel den eersten
 des jaer 1796
 v. L. oodmoedige
 Ende onderdanige villen
 Carolus quaegebeir

2. Nieuwjaar: elk einde is een nieuw begin!

In de loop van de geschiedenis stellen we vast dat het nieuwe jaar op verschillende tijdstippen begon. Inderdaad, nieuwjaar is geen uniek moment voor alle *tijden*!

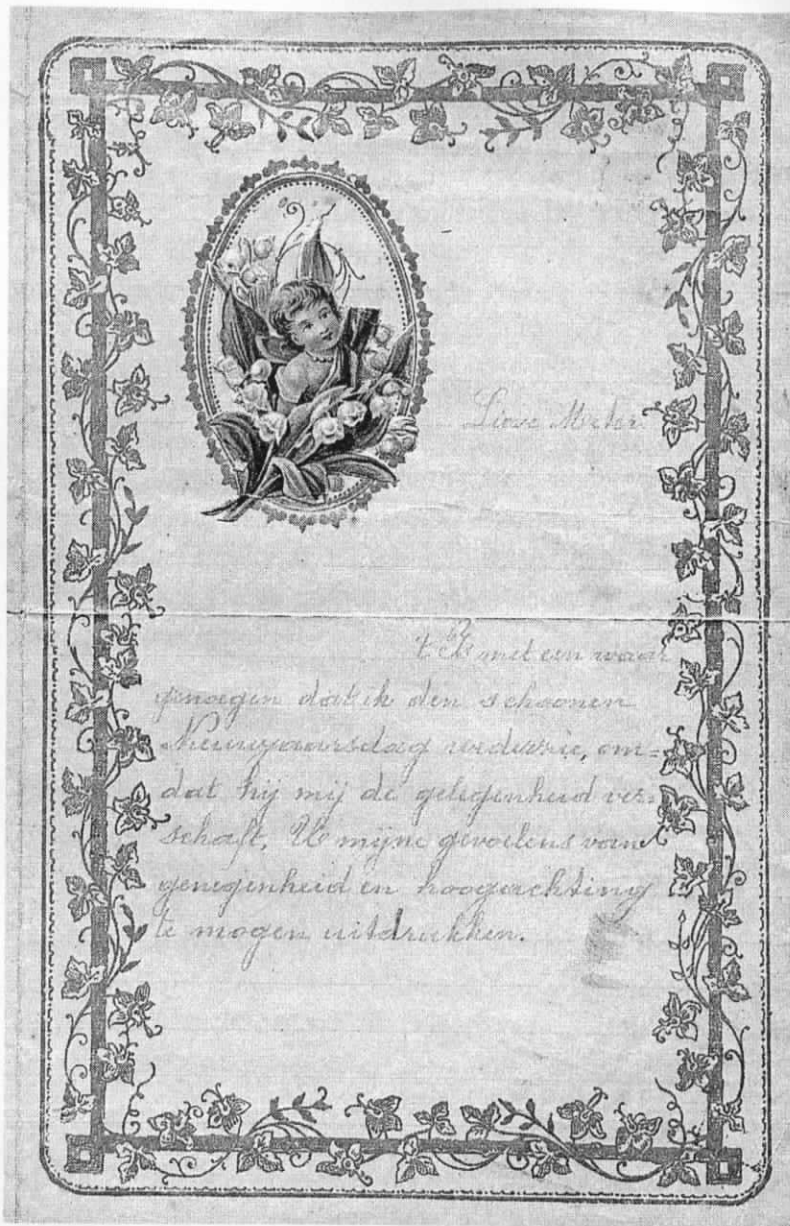
Mensen merkten dat de natuur zich met een cyclische beweging voltrekt en dat de natuur een bepaald ritme heeft. Zo maakten de Egyptenaren gebruik van de heilige Nijl om de jaarwisseling te bepalen: op geregelde tijdstippen trad deze rivier buiten haar oevers en bemestte zo de gronden met haar vruchtbaar slib.

Het nieuwe jaar van de Romeinen⁽²⁾ viel oorspronkelijk op 25 december. Op deze dag vierden zij de zonnewende. Dit feest werd meegebracht door de Romeinse soldaten uit Perzië, waar ze in contact gekomen waren met de populaire Mitras-godsdiens. Nadien verplaatste zij nieuwjaar naar 1 maart, het begin van de lente, om tot slot 1 januari uit te roepen tot begin van het nieuwe jaar.

Voor de Christenen was 6 januari nieuwjaarsdag. Deze dag is trouwens nog steeds het begin van het kerkelijk jaar.

In de Middeleeuwen⁽³⁾ varieerde nieuwjaar van streek tot streek: In Byzantium en in het zuiden van Italië begon het nieuwe jaar op 1 september, terwijl in Venetië nieuwjaar op 1 maart viel. In Duitsland en Rome vierde men nieuwjaar op 25 december, terwijl veel Italiaanse steden aanhanger waren van het incarnatiesysteem. Dit betekent dat nieuwjaar bij hen op 25 maart viel. En om het verhaal compleet te maken: in Frankrijk en het hertogdom Brabant viel nieuwjaar samen met Pasen, een beweeglijke feestdag bij uitstek...

Daarnaast is de betekenis van nieuwjaar verschillend bij de onderscheiden *culturen*. De Israëlieten bijvoorbeeld vierden de

dag als het verjaringsfeest van de schepping. Deze dag werd dan ook plechtig aangekondigd en door bazuin- en trompetgeschal opgeluisterd.

Op de dag van de jaarwisseling offerden de Romeinen aan de god Janus, de god die met twee gezichten wordt afgebeeld omdat hij zowel in het verleden als in de toekomst kon blikken.

De Germanen openen hun feest op 13 december en eindigden op 6 januari. Op de eerste datum had er volgens hen een zonnestilstand plaats, terwijl 6 januari het "einde van de donkere tijd" symboliseerde.

Door de kerstening van onze gebieden werd Kerstmis het begin van de Kerstkring die aanving op 25 december en liep tot Driekoningen met in het midden, op Nieuwjaarsdag, het feest van de Besnijdenis van Christus.

Met nieuwjaar hebben mensen dus iets te vieren.

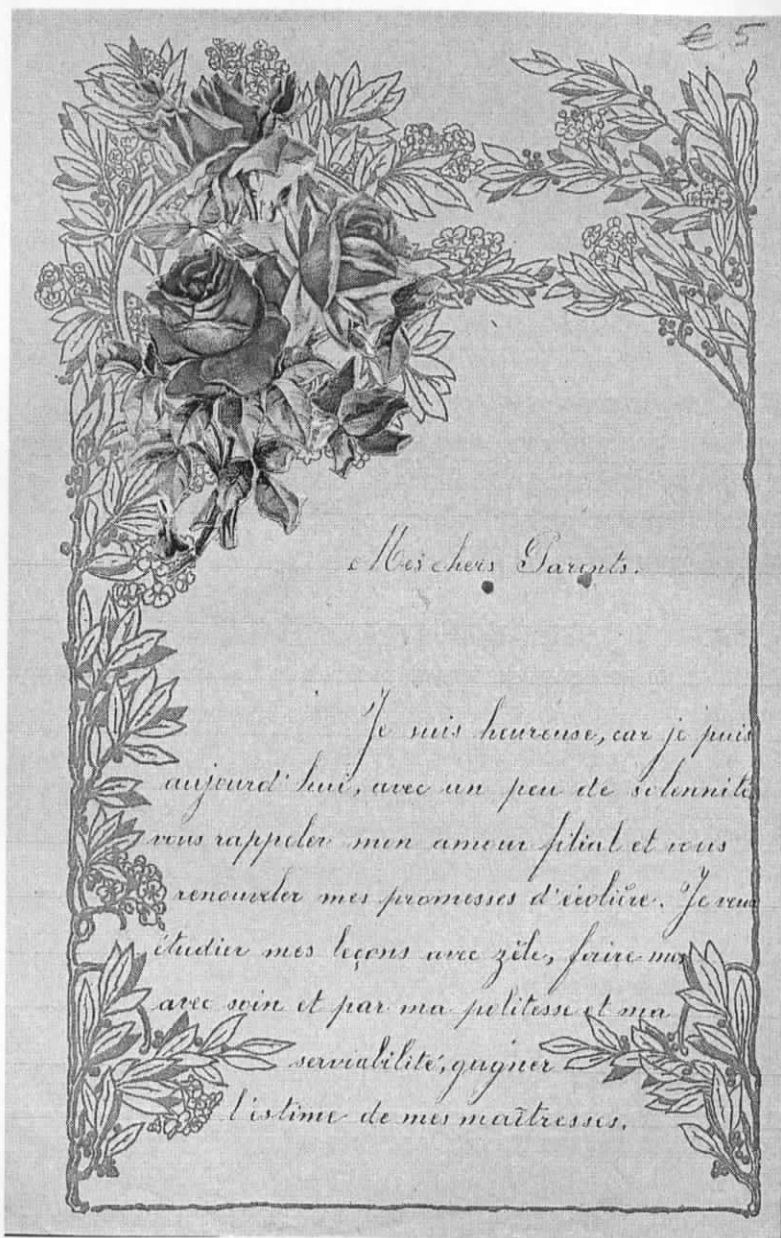
Maar niet iedereen zag evenwel het nut in van het vieren van de jaarwisseling. Zo schreef Constantijn Huygens:

*"Ick soeck het hier, ick soeck het daer,
Ick vind niet nieuws aen 't nieuwe jaer,
Dan dat men 't new heeft willen noemen" ...*

3. De nieuwjaarsbrief

a. Een nieuwjaarsbrief is een nieuwjaarsgift

In gebieden waar er uitgesproken seizoenen⁽⁴⁾ bestaan, was en is de dag van de jaarwisseling altijd en overal een feestdag. Mensen hebben de behoefte om een "oud jaar" af te sluiten en

om een "nieuw jaar" met een schone lei te beginnen. En bij feesten horen geschenken. Het fenomeen "nieuwjaarsbrieven" kadert in het ruimer geheel van de nieuwjaarsgiften.

b. Een definitie van het begrip nieuwjaarsbrief

Volgens Van Dale is een nieuwjaarsbrief "een brief met gelukwensen voor het nieuwjaar".

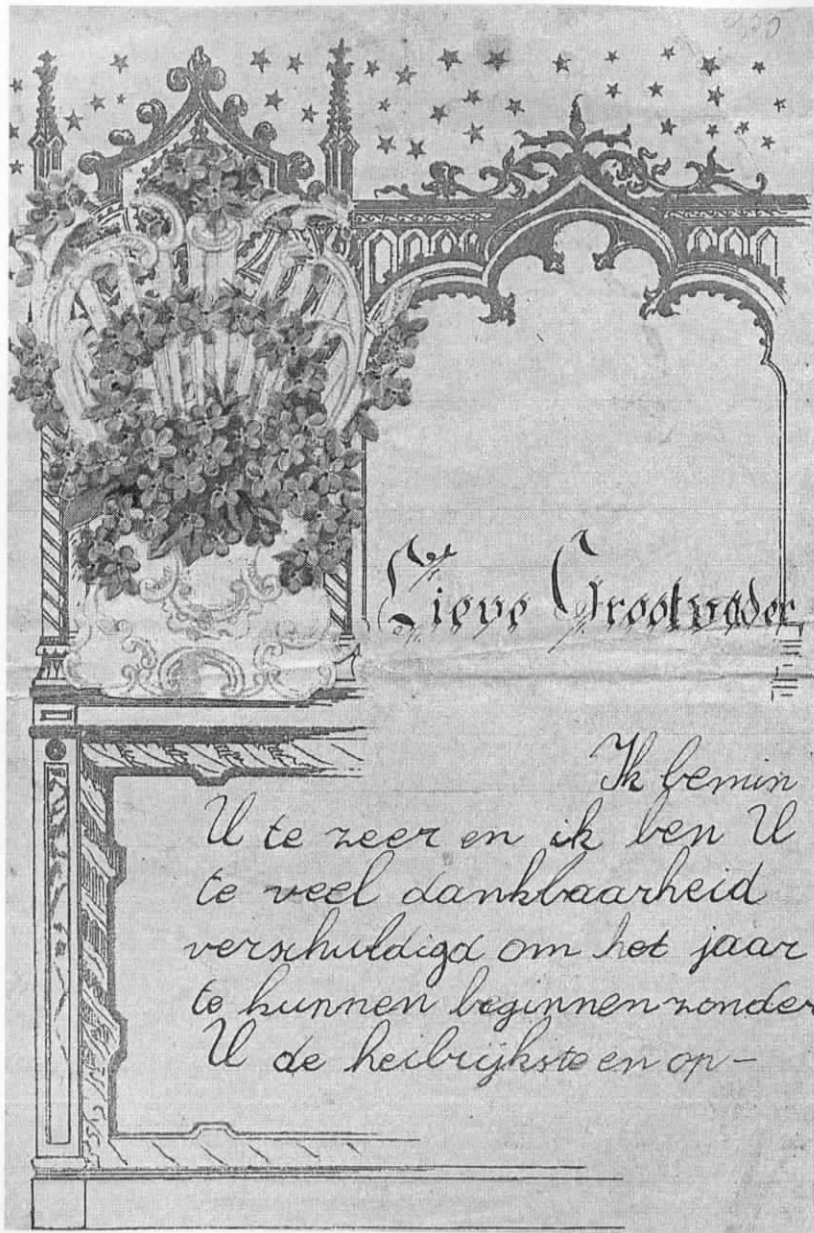
In onze streek kennen wij nu de nieuwjaarsbrief als een "brief met gelukwensen voor het nieuwjaar die door kinderen" tijdens de periode van het lager onderwijs "geschreven en normaal gezien voorgelezen wordt aan hun ouders, en/of meter, peter en grootouders". Dit betekent dat vooral kinderen tussen de 6 en de 12 jaar een nieuwjaarsbrief schrijven en voorlezen.

Wanneer we evenwel terugkijken in het verleden, stellen we vast dat oorspronkelijk de nieuwjaarsbrief niet door kinderen, maar door volwassenen werd geschreven.

c. Voorlopers van de nieuwjaarsbrief

Nieuwjaarsgiften zijn van alle tijden en culturen. De oude Egyptenaren bijvoorbeeld gaven elkaar bij de jaarwisseling een klein flesje waarop een heilwens geschreven stond. En ook de Romeinen boden elkaar bij die gelegenheid lauriertakken, gebak, geld en ook wel metalen bekers met daarop een gegraveerde heilwens aan als geschenk.

In de loop der jaren kregen de nieuwjaarsgeschenken meer waarde en werden er kunstenaars ingehuurd om ze te beschilderen of te graveren.

Met de uitvinding van de boekdrukkunst werd ook dit middel aangewend om nieuwjaarsgeschenken te maken. Rond 1550 was de kennis van het drukken van teksten en prenten vrij algemeen verspreid, waardoor het de gewoonte werd om bij nieuwjaar elkaar gedrukte nieuwjaarswensen aan te bieden.

Oorspronkelijk was het niet de bedoeling om bij het aanbieden van nieuwjaarswensen een wederdienst of een gift af te dwingen, maar in de loop der jaren begon men te hopen om bij het aanbieden van een nieuwjaarsbrief een wederdienst te bekomen.

d. De rederijkers introduceren de nieuwjaarsbrief

In de Middeleeuwen duiken er slechts sporadisch nieuwjaarsversjes op. Omdat nieuwjaarsdag in de vele Europese vorstendommen vaak op een verschillende dag viel, groeiden de feesten niet echt uit tot een universeel fenomeen. De enkele nieuwjaarsversjes die terug te vinden zijn, bevestigen trouwens de verschillende aanvangsmomenten van het nieuwe jaar:

*“Die tyt vernuwet met sinen jaren;
Die daghe lichten, die doncker waren”* (januari / Kerstmis)

*“Blijden nyeuwen jare
Hoeptmen der nyewer tijde
Die nyuwe bloemen sal brenghen
Ende nyuwe blijscap menichfont”* (maart / Pasen)

In de 16de eeuw echter, begonnen de “*Camers van Rhetorijcke*” op de voorgrond te treden. Deze kunstenaarsgroepen zochten voortdurend naar artistieke aanleidingen om hun kunst-

Gezorgelichte Ouders,

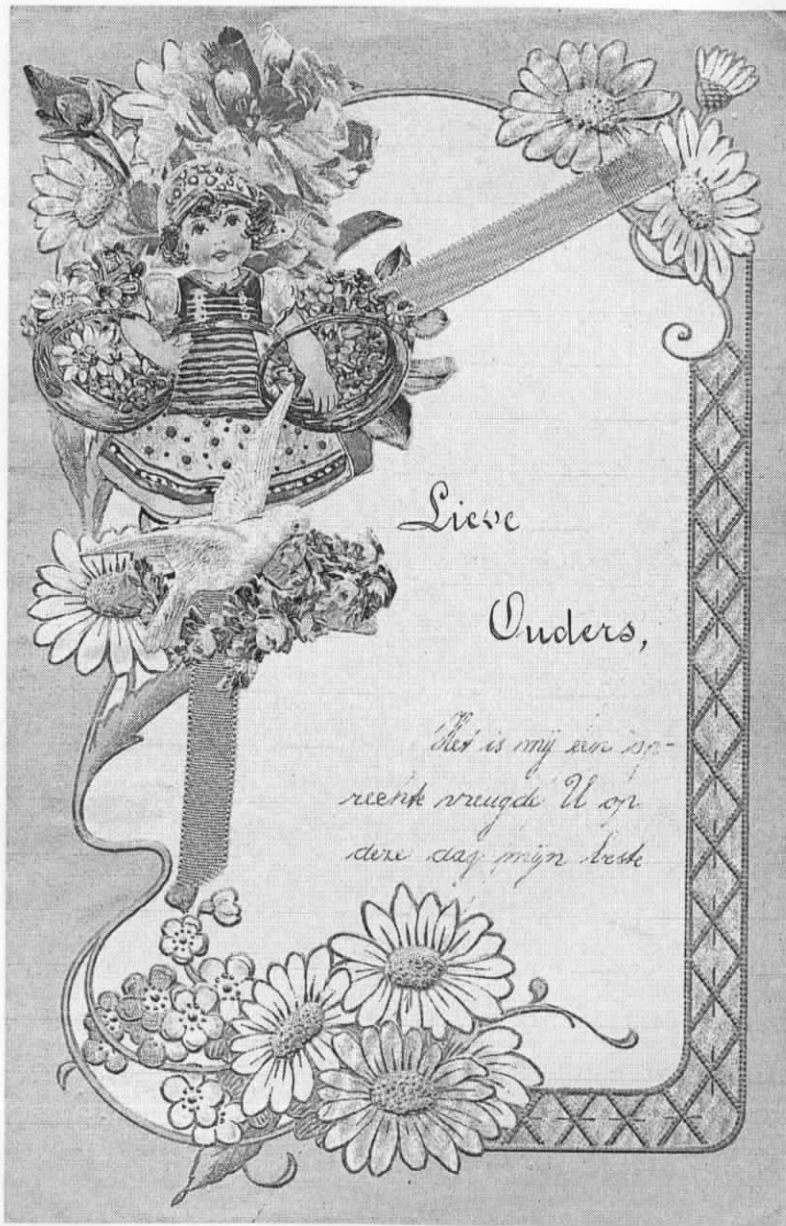
Met de grootste vreugde zag ik den schoonen dag van Nieuwjaar naderen. O! hoe vol blijdschap is mijn hartje, nu ik U, beste Ouders, mijn wenschen aanbieden mag.

Mijn klein hartje heeft U toch zoo lief, dat ik het niet zeggen kan. Ik beloof U ook zeer leerraam en braaf te zijn in de school.

Ik heb aan Jezuken zoo dikwijls en zoo schoon gevraagd dat Hij U en al uw werken zegene. U een langen gelukkig leven schenke en hierna den schoonen hemel.

*Uw liefhebbend dochtertje,
Hilda.*

Antwerpen, 1-1-1929

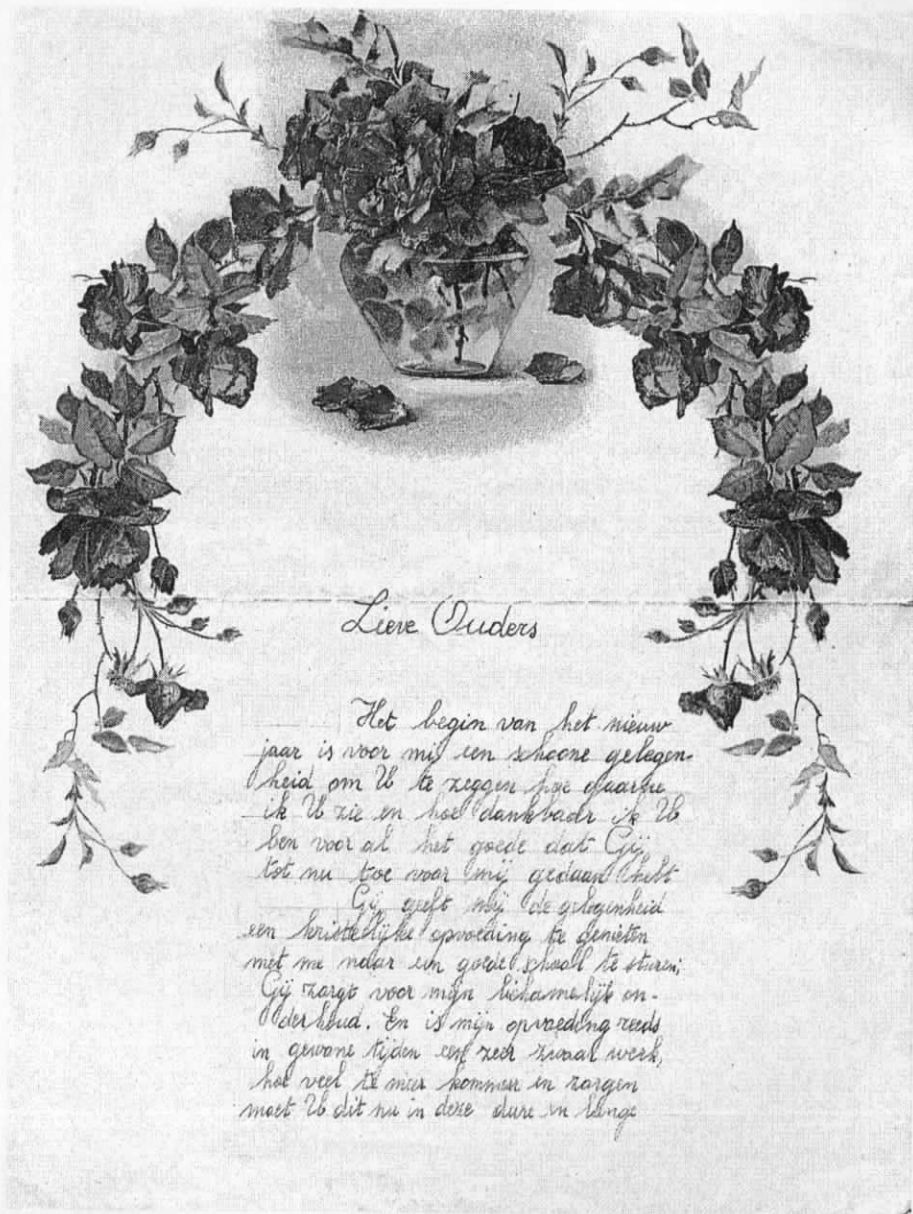
vaardigheid te uiten en vonden daarvoor o.a. in het nieuwjaar een geschikte gelegenheid: in het bloeitijdperk van de Rederijkers werd de nieuwjaarsvreugde opgeluisterd door jaargedichten, liedjes en refreinen "die den geest ende sinnen konden verheughen ende verquicken".

e. De 18de eeuw: nieuwjaarsbrieven voor volwassenen

In de loop van de 18de eeuw gebeurde er iets opmerkelijks met jaargedichten: zij overleefden de Rederijkers en werden door andere, lagere bevolkingsgroepen overgenomen. Vanaf die periode boden de nachtwakers, de stedelijke lantaarnaanstekers, de vuilnisophalers en andere werknemers van de plaatselijke overheid de burgerij hun nieuwjaarswensen aan in de hoop op een geringe vergoeding⁽⁵⁾. Zo ontstond de gewoonte dat de "gewone" man die voor de overheid werkte, zijn nieuwjaarswensen via een nieuwjaarsbrief aan de burgerij aanbood. Hierdoor verspreidde de nieuwjaarsbrief zich in verschillende geledingen van de maatschappij⁽⁶⁾.

De opmaak en de vorm van deze nieuwjaarsbrieven wijzigen amper in de loop der eeuwen. De oudste brieven hebben twee specifieke eigenschappen. Ze bevatten een illustratie en de wensen worden in verzen uitgedrukt. Ze werden geschreven met de bedoeling om een fooi te krijgen van een meerdere en kunnen daarom beschouwd worden als de voorlopers van de huidige nieuwjaarsbrieven.

Naast de gedrukte nieuwjaarsbrieven van de volwassenen ontstaan in de 18de eeuw ook nieuwjaarsbrieven voor kinderen. De kinderbrieven worden in tegenstelling tot de brieven van volwassenen zelf door de kinderen geschreven in de school.

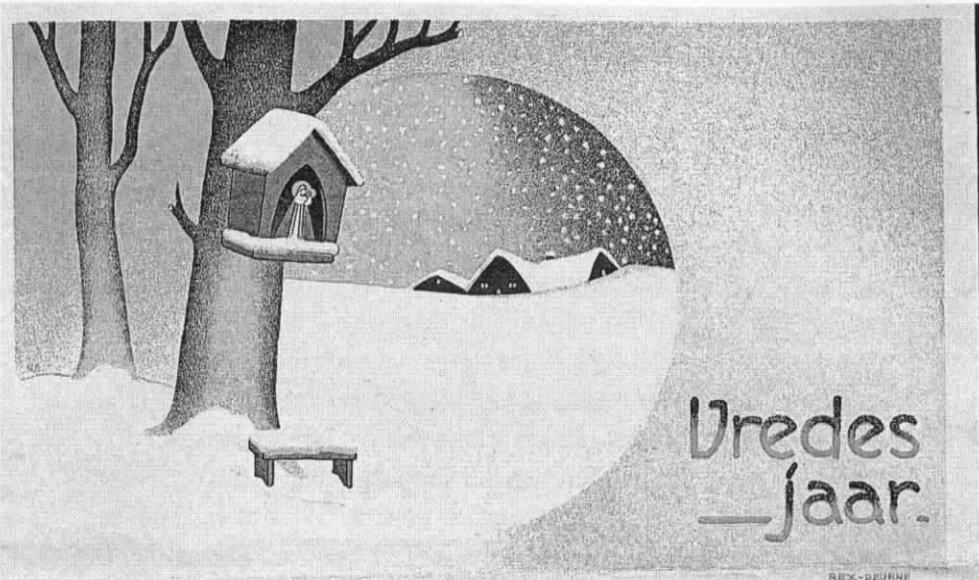
Rond de nieuwjaarsperiode was iedereen druk in de weer: de kinderen schreven, onder leiding van hun "meester", een brief vol wensen die ze aan enkele van hun verwanten, maar soms ook aan andere mensen voorlazen.

Oorspronkelijk werden de nieuwjaarsbrieven gericht aan de ooms en tantes die als peter en meter gefungeerd hadden bij het doopsel en aan de grootouders. De ouders zelf kwamen eerst niet in aanmerking, aangezien het de bedoeling was om een gift of fooi van buitenshuis te verkrijgen. Er werden toen trouwens ook op andere tijdstippen "wensbrieven" geschreven. Zo bestonden er naast de nieuwjaarsbrieven eveneens brieven met paas-, pinkster- en kermiswensen⁽⁷⁾. Dit fenomeen was gerelateerd aan het betalen van het schoolgeld⁽⁸⁾: in die tijd was het onderwijs verre van gratis en op gezette tijdstippen diende men het schoolgeld aan "de meester" te betalen. Deze zocht dan natuurlijk naar aantoonbare bewijzen dat de aan hem toevertrouwde kinderen ook daadwerkelijk konden lezen en schrijven.

Al snel ontstonden er boeken met modellen van nieuwjaarsbrieven. Het bekendste werk, het "Nieuwen Nederduytschen Voorschriftboek", bevat zowel nieuwjaarsbrieven op rijm als prozawerken.

Typierend voor deze tijd is de sterk religieuze inslag. Dit aspect is vooral aanwezig in de rijmbrieven. De taal is erg bombastisch, zodat aangenomen mag worden dat deze door volwassenen werden opgesteld.

De prozabrieven doen vrij modern aan en blijven bij de essentie: de kinderen wensen hun ouders veel geluk toe, danken hen voor de vele opofferingen en doen ten slotte een belofte. Deze elementen komen nog steeds voor in 19de en 20ste eeuwse nieuwjaarsbrieven.

Liefste Peter

It is Nieuwjaar! Dag, waarop we allen onze beste wenschen mogen toesturen.
Het is voor mij een groot geluk, u, met kinderlijke oprechtheid te mogen wenschen:
"Zalig, Gelukkig en Heilvol Nieuwjaar!"

Onze woorden klinken niet zoo vredig, ..
midden dere droeve oorlogsrampen.
Doch, aan kindje Jerus heb ik vurig ge-
geraad U te zegenen.
Moge, Liefste Peter 1942 voor U weren
een jaar vol van voorspoed en zegen
Opdat dere wenschen mogen verwezenlijkt
worden, beloof ik U goed mijn beste
te doen en braaf te zijn
Nogmaals wenscht U, een Zalig en Geluk-
kig Nieuwjaar.

Uw Toegenegen Doopkind.
Lizett Verstraeten.

Antwerpen 1ste Januari 1942.

De omlijsting van de nieuwjaarsbrieven werd versierd met gracieuze krullen en in het middenstuk werd de tekst met sierlijke letters geschreven. Vooral de grote en elegante aanspreektitels vallen op.

f. In de 19de eeuw nemen de nieuwjaarsbrieven voor kinderen een hoge vlucht

De inhoud van de nieuwjaarsbrieven wijzigt amper in de eerste helft van de 19de eeuw. Zo bevatten ze nog steeds dezelfde religieuze verwijzingen. Ook hier valt het op dat zowel het taalgebruik als de inhoud verhevener is in de brieven met versvorm dan die in proza.

Maar op het einde van de 19de eeuw komt er een kentering. De inhoud van de nieuwjaarsbrief in versvorm verandert en krijgt de structuur die ze ook nog vandaag de dag bezitten: het kind komt in vreugde en oprechtheid zijn nieuwjaarswensen aanbieden, het beseft dat de ouders vaak vele opofferingen moeten doen en het belooft dat te vergoeden, het kind uit zijn dankbaarheid en de liefde voor de ouders en belooft tot slot dat het zijn best zal doen op school.

Wat de vormgeving betreft, verandert er in het begin van de 19de eeuw niet veel: men versierde de brief nog steeds met allerlei krullen en tierelantijnen en voor de aanspreektitel en de tekst zelf gebruikte men schoonschrift. Tijdens de laatste decennia wordt de nieuwjaarsbrief een heel stuk soberder. Men drukte een tekening (meestal van een bloem) in de linkerbovenhoek van de voorpagina, terwijl de tekst zelf in sierlijke, maar sobere letters geschreven wordt.

In deze periode ontstaan er ook "raadselachtige" nieuwjaarsbrieven. Een voorbeeld uit het begin van de 19de eeuw:

Beminden Vader ende Moeder

*Ik wensche uw 't nieuwe jaer / met weinig blyde daegen
 Noyt wensch ik u een jaer / voorspoedig naer behaegen
 Een jaer vol ongeluk / wensch ik u 't herten zeer
 Een jaer die vreugdig is / wensch ik u nimmer meer
 Een jaer om 't allen tyd / den heere te verstooren
 Die noyt mynnyt of eur / naar 't woord van godt te hooren
 Ik wensche u in dit jaer / veel druk smert en hert zeer
 En k'wensche noyt aen uw / den zegen van de heer
 Gezondheid aen het lyf / wil ik aan niemand wenschen
 Maar altyd ziek te zyn / wensche ik aen alle menschen
 K'wensch dat gy noyt mogt zyn / aan 't hemels firmamamet
 Maar dat gy eyndelijk komt / in d'hel vol torment
 Beminden vader ende moeder
 Uwen dienst bereyden zoon
 L. De Baillie
 Pervyse den eersten des jaers 1824*

Zyt gy in het raeden fyn, ziet dat dees wenschen algoet zyn!

g. Nieuwjaarsbrieven voor kinderen worden in de 20ste eeuw enorm populair

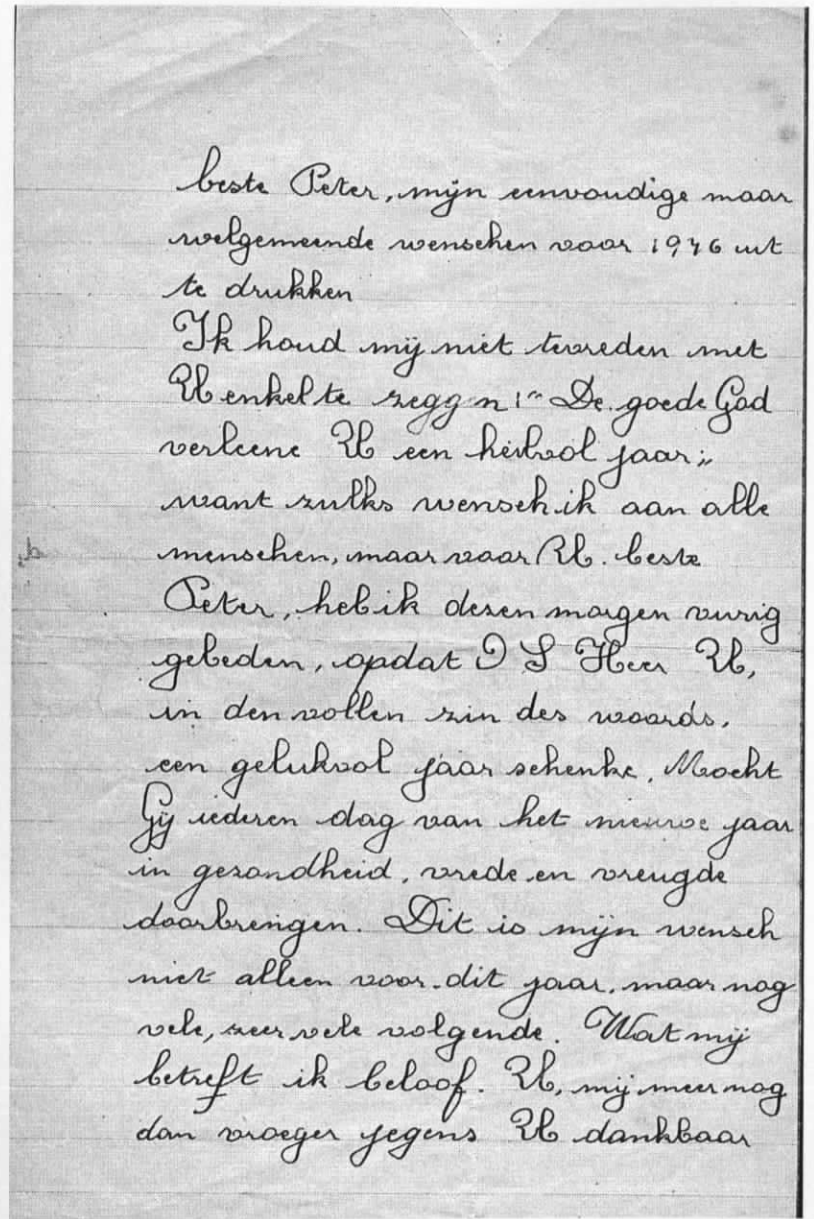
Veranderingen gebeuren steeds geleidelijk. Eeuwwisselingen op zich brengen dan ook geen plotse wijzigingen met zich mee. De eerste nieuwjaarsbrieven van de 20ste eeuw gelijken dan ook sterk op deze van het einde van de 19de eeuw: de inhoud bevat drie elementen:

het fijne gevoelen om de ouders een gelukkig nieuwjaar toe te wensen; de belofte van het kind om goed zijn best te blijven

Leer lieve Peter,

Ledert lang waachte
ik de gunstige gelegenheid van
uinsjaar af, om lat dere mij
het roet gunggen verschaft u,

Beste Peter, mijn eenvoudige maar
welgemeende wenschen voor 1946 uit
te drukken

Ik houd mij niet tevreden met
U enkel te zeggen: "De goede God
verleene U een heilvol jaar;
want zulks wensch ik aan alle
mensen, maar voor U, beste

Peter, heb ik deren morgen vurig
gebeden, opdat O S Heer U,
in den rollen zin des woords,
een gelukkig jaar schenke. Moecht
U iederen dag van het nieuwe jaar
in gezondheid, vrede en vreugde
doorbrennen. Dit is mijn wensch
niet alleen voor dit jaar, maar nog
veel, meer vele volgende. Wat mij
betrift ik beloof. U, mij meer nog
dan vroeger jegens U dankbaar

te zullen toonen voor de godheid,
 waarmede U mij behandelt; ik beloof
 U mij altijd goed te gedragen en
 steeds mijn best te doen in de school.
 Nogmaals, beste Peter, een vrolijk
 gelukkig, heilvol Nieuwjaar

Uw liefhebbende doopkind
 Josefina

Soppel 1 Januari 1946

doen op het school; het verzoek van het kind aan God om de ouders een lang en gelukkig leven te bezorgen.

De vorm van de nieuwjaarsbrief blijft sober, het handschrift is eenvoudig en de voorpagina van de brief bevat een simpele versiering.

Het belang van de versieringen neemt in het eerste decennium van de 20ste eeuw sterk toe. Voorgedrukte randen met bloemen en gracieuze krullen beginnen opgang te maken.

Het opstellen van nieuwjaarsbrieven is voor de leerkrachten niet simpel geweest. Tot ze konden terugvallen op de modellen die in 'De opvoeder' gepubliceerd werden, dienden zij zelf voor de inhoud te zorgen.

Vanaf 1909 differentieert dit tijdschrift de nieuwjaarsbrieven al naargelang de graad van de lagere school. Zo ontstaat er verschillende nieuwjaarsbrieven voor de laagste klas, de middelste graad en de hoogste graad.

Elke graad krijgt een verschillende verantwoording. Voor de eerste graad geeft men het volgend advies: "Kinderen van den eersten graad denken egocentrisch. Hun zinnetjes beginnen meestal met 'ik'. We streven – niet zonder reden – naar eenvoudigheid, natuurlijkheid, kinderlijkheid. Een moeilijk iets! Voor het eerste leerjaar laat men na-tekend schrijven zonder hoofdletters".

Bij de nieuwjaarsbrieven voor de tweede graad formuleert men de opmerking "De kinderen ontgroeien langzaam het uitsluitend egocentrisch denken en voelen. Veel zinnen beginnen nog met 'ik'; toch worden ze zich meer bewust en kunnen reeds meer uitdrukken. Op dezen ouderdom zien ze naar een helpende hand uit en willen ze zich laten leiden".

Liefste Mütter,

Een vrolijk en gelukkig
 Nieuwjaar, roep ik U nu toe!
 Heel blij ben ik, U, dat vandaag
 ons oprecht te mogen zeggen.

De nieuwjaarsbrieven voor de derde en vierde graad krijgen de volgende bemerkingen: *“De kinderen kennen zichzelf al beter; ze krijgen een klein begrip van wat anderen in verhouding met hun persoontje betreft en ze beschikken over heel wat uitdrukingsmateriaal”*. Voor elke graad worden er verschillende modellen opgesteld: brieven aan ouders, grootouders, peter en meter, weldoeners... Deze indeling is tot op de dag van vandaag blijven bestaan.

De invloed van de voorbeelden van de opvoeder op de inhoud van de nieuwjaarsbrief is enorm. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de meeste nieuwjaarsbrieven erg op elkaar gelijkjes, want vaak betreft het aanpassingen van deze modellen.

Het valt bovendien op dat de leerkrachten voor de lagere klassen vooral gebruik maken van gedichtjes, terwijl hun collega's van de hogere leerjaren hun nieuwjaarsbrieven in proza (laten) opstellen.

Tot aan de Tweede Wereldoorlog blijven de versieringen van de nieuwjaarsbrieven erg religieus getint.

In de jaren '30 valt het op dat er vele nieuwjaarsbrieven in het Frans worden geschreven, een fenomeen dat vooral samenhangt met de sociale klasse waartoe de familie van de schrijver behoort.

In tegenstelling tot de Eerste Wereldoorlog bevatten de nieuwjaarsbrieven uit Wereldoorlog II niet veel verwijzingen naar de bestaande situatie. Anders dan de Grote Oorlog was deze van 1939 - 1945 een ideologisch oorlog. De controle van de bezetter op het onderwijs en de mogelijkheid dat kinderen van collaborateurs in de klas konden zitten, zijn daar voor een groot deel verantwoordelijk voor. Alleen het verlangen naar de vrede, een neutraal gegeven, wordt in sommige brieven, vooral deze die tegen het einde van de oorlog geschreven werden, verwoord.

Ook het enthousiasme bij "de opvoeder" voor nieuwjaarsbrieven was in die periode niet groot. In 1940 verschijnt er een pessimistisch artikel: "Wat we echter niet als pedagogisch kunnen beschouwen is het feit dat de nieuwjaarsbrief dikwijls en ongelukkiglijk meestal is: een leugen op verguld papier, een grove onwaarheid als koningskind ingekleed, de leugen op een praalwagen, de leugen gestandbeeld.

Ach kind waartoe hebben de meesters van het woord u gebracht? Wat blijft er inderdaad nog over als men de "model-nieuwjaarsbrief" eventjes ontdoet van het goud; als men de lintjes en tirlantijntjes wegneemt en elke onwaarheid den nek omwringt? Niet veel. Zeer weinig. Enkel dit: het begin – Lieve Meter – en het einde – uw liefhebbend doopkind."

De vraag naar vernieuwing inzake nieuwjaarsbrieven blijft ook na de Tweede Wereldoorlog vergaan. Het belangrijkste criterium om van de "oude" nieuwjaarsbrieven over te stappen naar een nieuw soort van wensbrieven is de verstaanbaarheid. Deze verzuchting is geen wereldvreemd gegeven. Immers, in hoeverre was de oude nieuwjaarsbrief een brief van de kinderen zelf? Het is zeker niet evident dat de kinderen de gebruikte moeilijke woorden en ingewikkelde zinsconstructies konden begrijpen. Dit debat dat zich in "De opvoeder" afspeelde, blijft evenwel een roep in de woestijn, want ook in de jaren '50 en begin van de jaren '60 bleef men in de nieuwjaarsbrieven een hoogdraverige stijl gebruiken.

De vorm van de nieuwjaarsbrief wint aan belang. Het verschil tussen nieuwjaarsbrieven uit het vrije en het officiële onderwijs is erg opvallend. In het vrije onderwijs bevatten de nieuwjaarsbrieven voornamelijk religieuze taferelen, terwijl de brieven uit het staatsonderwijs meer profane versieringen hebben. De schoolstrijd is daar uiteraard niet vreemd aan...

Dat de samenleving in het midden van de jaren '60 erg veranderde, is ook terug te vinden in de nieuwjaarsbrieven. Ben Roggeman uit Schellebelle heeft in deze evolutie een belangrijke rol gespeeld. Hij stelde een boekje samen met een honderdtal voorbeelden en dat kende een enorme respons in gans Vlaanderen. De revolutie die hij aankondigde in zijn publiciteit is wel sterk overdreven, maar toch werd zijn publicatie door veel leerkrachten uit het lager onderwijs gebruikt. Het belang van zijn werk ligt niet alleen in de vernieuwing van het taalgebruik – alle zoeterigheden en grote-mensenpraat werd geweerd – maar ook in de vorm. Hij gebruikte heel wat nieuwe afbeeldingen op zijn nieuwjaarsbrieven⁽⁹⁾ en zorgde zo in z'n eentje voor een grote modernisering.

NIEUW | ORIGINEEL | MODERN | KUNSTVOL | ALLE KITCH BUITEN ONZE SCHOLEN

**DE REVOLUTIE
IN DE
NIEUWJAARSBRIEVEN** EINDELIJK

ONTWERPEN	GEMAKKELIJK	NU	GOEDKOOP
van de kunstenaars	gepast gelijnd voor de lagere school met gedrukte tekst voor de kindertuin	TWEE REEKSEN	
MI	keuze uit 5 verschillende teksten die zowel voor ouders, peter of meter geschikt zijn.	A in één kleur	2,50 fr. — 3,50 fr.
GIPI		B in vier kleuren	4,50 fr. — 5,50 fr.
HILDE GEUKENS	Papier van 1e kwaliteit	ledere reeks in twee formaten:	volgens reeks en formaat
ELENA		klein en groot	10 of 20 % korting bij grote afname

Inlichtingen en proefexemplaren natuurlijk bij
BEN ROGGEMAN, Bruinbekastraat 2, SCHELLEBELLE

Een goede raad | BESTEL vlug om Uzelf een teleurstelling te besparen.

Ook andere uitgevers brengen in de jaren '70 nieuwjaarsbrieven uit met totaal nieuwe tekeningen. Elena, Mi, Gipi, Hilde Geukens, Luc Verstraete, Denhaene, Jaklien het zijn allemaal namen van kunstenaars die hun stempel gedrukt hebben op de nieuwjaarsbrieven van deze periode.

De inhoud van de nieuwjaarsbrieven blijft evenwel nog altijd *traditioneel*: het kind wil zijn ouders het beste toewensen, het is dankbaar, het vraagt de hulp van de Heer opdat Hij zijn ouders zou zegenen en het kind doet tenslotte de belofte dat het zijn best zal doen op school. Uiteraard wordt dit zowel in rijmvorm als in proza gedaan.

In de loop van de jaren '80 en '90 vonden meer en meer leerkrachten hun inspiratie opnieuw in de modellen uit "*De opvoeder*". Het taalgebruik van deze brieven is niet alleen eenvoudig, maar ook vlot. Er wordt komaf gemaakt met de moeilijke en stijf-deftige taal van de stereotiepe nieuwjaarsbrieven. Voor "*De opvoeder*" is het belangrijk dat de nieuwjaarsbrieven actueel en vernieuwend zijn. Het onderscheid tussen vers en proza blijft evenwel behouden en godsdienstige elementen worden niet geweerd.

Naast het al vaak vermelde tijdschrift "*De opvoeder*", waarin de Antwerpse onderwijzer Joz. Le Bruyn zijn modellen publiceert, nemen ook "*Zonnekind*", "*Zonnestraal*" en "*Zonneland*" voorbeelden op van deze auteur.

Vandaag de dag worden er heel wat modellen tussen leerkrachten onderling uitgewisseld⁽¹⁰⁾. De inhoud van vele nieuwjaarsbrieven is erg persoonlijk geworden, een kenmerk dat eigen is aan onze hedendaagse maatschappij.

Naarmate de 21ste eeuw nadert, worden de gebruikte versieringen abstracter.

4. Besluit

Een nieuwjaarsbrief is een brief met gelukwensen voor het nieuwjaar die door kinderen geschreven wordt en normaal gezien wordt voorgelezen aan hun ouders, en/of meter, peter en grootouders. De nieuwjaarsbrief wordt gecatalogiseerd onder de nieuwjaarsgiften en kreeg een vast vorm in de 16de eeuw, tegelijkertijd met het ontstaan van de boekdrukkunst. Het zijn de rederijkers die als eerste nieuwjaarsgedichten gebruikten om er hun wensen voor het nieuwe jaar in uit te drukken.

In de loop van de 18de eeuw werd dit gebruik overgenomen door de werknemers van de plaatselijke overheid die de burgerij hun nieuwjaarswensen aanboden in de hoop op een geringe vergoeding. Hierdoor verspreidde de nieuwjaarsbrief zich in de verschillende geledingen van de maatschappij. De oudste brieven vertonen globaal gezien twee karakteristieken: een illustratie en wensverzen. De inhoud en vorm wijzigden amper gedurende de verschillende eeuwen.

Naast de gedrukte wensbrieven van volwassenen ontstonden er ook nieuwjaarsbrieven voor kinderen. Deze waren vooral gericht aan ouders, grootouders, ooms en tantes en hadden de bedoeling om een fooi te bekomen. In het begin werd de nieuwjaarsbrief, samen met andere wensbrieven geschreven naar aanleiding van het betalen van het schoolgeld. Er ontstonden boeken met modellen van nieuwjaarsbrieven, met voorbeelden in rijmvorm en in proza. Typerend voor deze tijd is de sterk religieuze inslag en het bombastisch taalgebruik. De inhoud was stereotiep: de kinderen wensen hun ouders veel geluk toe, danken hen voor de vele opofferingen en doen ten slotte een belofte. Deze elementen blijven bestaan tot in de 20ste eeuw.

In de 19de eeuw wijzigde in de inhoud van de nieuwjaarsbrieven niet veel. Naarmate de eeuw verstreek, werden de versieringen van de nieuwjaarsbrieven soberder.

Ook in de 20ste eeuw voltrok er zich een geleidelijke wijziging. De taal werd naarmate de eeuw verstreek minder hoogdraverig. Tot aan de jaren '60 hadden de gebruikte afbeeldingen een religieuze inslag. Vanaf deze periode wordt het taalgebruik kinderlijker en gebruikt men voor de opmaak en versieringen eveneens kinderlijke figuurtjes en tafereeltjes.

Op het einde van de 20ste eeuw wordt de inhoud persoonlijker en versieringen abstracter.

Wim van Hout

Eindnoten

- ¹ Wij danken Annick Bary voor het ter beschikking stellen van haar thesis.
- ² VAN HOUT, W., "De winterfeesten", *Corsendonca*, Oud-Turnhout, 1989, 6de jaargang, p. 4-6.
- ³ CARDINI, F., *Het jaar 1000, de wortels van onze beschaving*, Davidsfonds, Leuven, 1997, p. 18.
- ⁴ De gebieden rond de evenaar kennen geen seizoenen. Mensen die afkomstig zijn uit deze regio's vinden seizoenen zeer aangenaam. In artikels van "De Leeuwenkuil" het personeelsblad van Generali Nederland waarin medewerkers van allochtone afkomst zichzelf voorstellen, komt dit aspect van seizoenen heel vaak naar voor, terwijl dit voor mensen die afkomstig zijn uit onze gebieden niet meer opvalt.
- ⁵ Deze sociale betekenis van de nieuwjaarsbrief heeft de tijd overleefd: in Brussel bijvoorbeeld komen de straatvegers heden ten dage nog steeds hun nieuwjaarswensen aanbieden op de eerste werkdag van het nieuwe jaar, in de hoop om wat drinkgeld te krijgen. Zij geven een gedrukte kaartje af met de volgende tekst: "Your streetsweeper wishes you a Happy New Year" (Eigen observatie van de auteur). In het eigen dorp is de nieuwjaarswens van de postbode legendarisch. Deze verkiest evenwel een vergoeding "in natura" boven een fooi...
- ⁶ Zo zijn er voorbeelden bekend van ambachten en neringdoeners (arbeiders, bakkers, biervoerders, graanmeters, kleermakers, koolmeters, metsers, schaarlijpers, schoenmakers, visverkopers, wijnschorders en zakkendragers), stadsdiensten en ambten (boden, hoornblazers, lantaarnaanstekers, nachtwakers, pompiers en reinigingsdiensten), broederschappen en verenigingen.
- ⁷ Paas-, pinkster- en kermiswensen waren vooral aan de ouders zelf gericht.
- ⁸ Met dank aan Prof. Dr. Gerard Rooijackers van de Vrije Universiteit van Amsterdam die ons dit in een e-mail meedeelde.
- ⁹ Dat dit niet zo eenvoudig is, hebben we kunnen vaststellen in onze contacten met gewezen uitgevers. Voor hen was het belangrijk dat hun producten ook verkocht werden en dus bij de scholen aansloegen. Revolutionaire vernieuwingen betekende dan ook enorme financiële risico's.
- ¹⁰ Mededeling door enkele leerkrachten uit de Delta School van Oud-Turnhout.

heb ik den schoonsten dag te ge-
meet gien, waarop het mij gegund
is, U mijne vurigste wenschen aan te
bieden.

Ik wensch U een zalig en gelukkig
Nieuwjaar. Dat de goede god U
een kloekke gezondheid verleen, U
nog vele jaren leuase en U al de vol-
doening schenke die zij voor uwe deugden
verdient.

Machten dese wenschen, liefste Meester
U aangenaam zijn,
Maria Van Gils

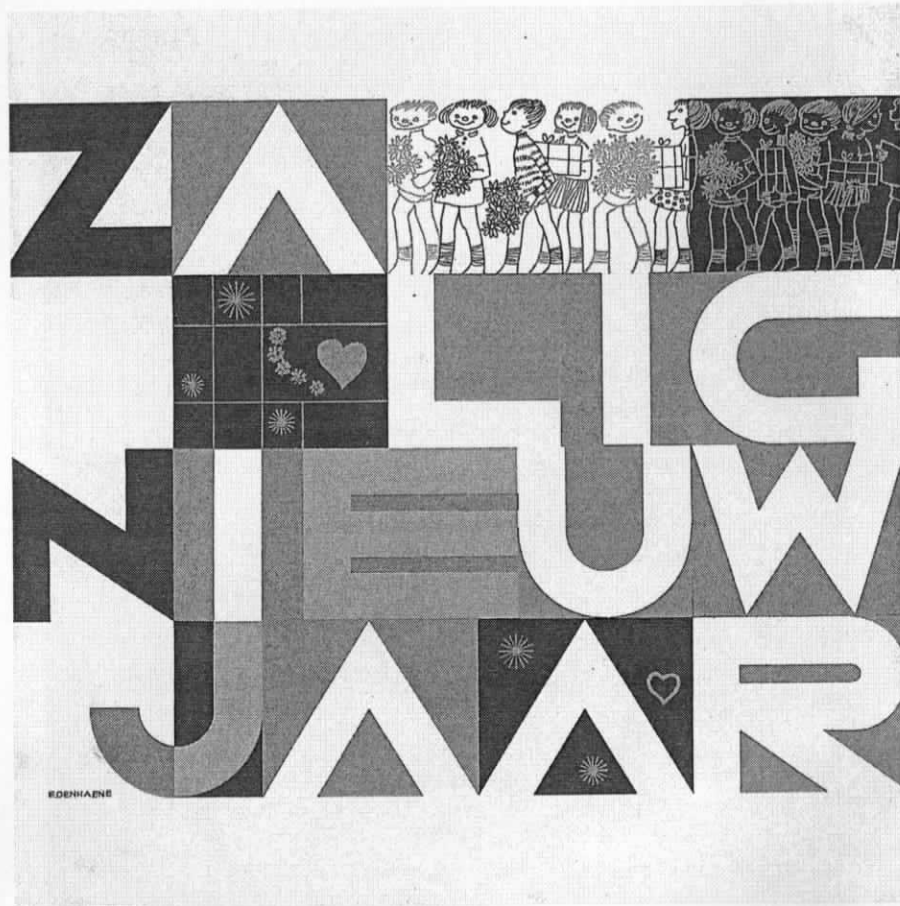
Bevels- Eel, Januari 1936

Ik wil uit dankbaarheid
En uit wellievendheid
U zeggen dat ik u min
Met heel uw huisgezin.
Daarom wens ik u veel goed
En heil in overvloed
Nog veel jaren lang:
Ziedaar, wat ik verlang.

Uw lief kind,
Wilby Caron.

Overijse, de 1 Januari 1952.

Lieve Peter,

Met oprechte vreugde zie ik ieder jaar deze blijde nieuwjaarsdag naderen, omdat ik dan bijzonder de gevoelens van mijn dankbaar hart kan komen aanbieden.

Van jongsof heb ik mijn versen wel opgezegd, maar ik doordacht ze nog niet. Nu ik groter word begrijp ik beter welke grote verantwoordelijkheid u op zich genomen hebt door het peterschap over mijn christelijke leven te willen aanvaarden. In mijn plaats hebt u

immers, lieve Peter, beloofd te zorgen voor mijn godsdienstige opvoeding. U hebt aanvaard er borg voor te staan en er toezicht op te houden, dat ik als gedoopte jongen trouw zou blijven aan de genade van het Heilig Doopsel.

Uw bekommernis samen met mijn goede ouders zoud ik weten naar waarde te schatten en daarom beloof ik met volgehouden iever en voorveelzug zwaarg van uw verwachtingen te beantwoorden.

Dat de goeie Faer in de hemel u ook zegene in al uw maerrevindingen en dat veel geuk en voerspaed in uel moge zijn tijdens het nieuwe joer.

Uw dankbaar doopkint,
Frief.

Uud-Turnhout, 1 januari 1970

Lieve peter

zom me de lrom!
 1977 is weer om.
 daar om ben ik hier.
 en wens je een goed 1978
 ik wens voor dit jaar

lijft geen regen
 maar veel zon.
 laat ons goed zijn
 heel het jaar
 en blij met elkaar
 lees ik niet fijn
 om pas zeste zijn?
 nog een kus van je ruth
 voor het jaar dat om is.
 en een kus voor het
 jaar dat weer daar is.

WILLY VANDERSTEEN

Liefste meter,

In spin, het jaar gaat in!

Lieve meter, bij 't begin
van dit nieuwe, nieuwe jaar
heb ik ook mijn wensen klaar.

'k Wens u in dit nieuwe jaar
alle worstsoed bij elkaar
die ik voort u kan (schenken) bedenken,
die de hemel maar kan schenken:
toe veel weugd en zonneshijn
als er maar in 't jaar kan zijn!

En die wensen vindt u hier
zonder blad op dit papier.

uw doofkind,

Margo

Dud - Turmhout, 1 januari, 1984.

CORSENDONCA

Corsendonca

Corsendonca is het ledentijdschrift van de Oud-Turnhoutse Heemkundekring "Corsendonca". Het verschijnt viermaal per jaar en is geregistreerd onder het nummer ISSN 0779-5785.

Losse nummers zijn verkrijgbaar voor de prijs van 2,50 Euro.

Elk artikel of verhaal handelend over ons dorp, zowel van vroeger als nu en dat geschikt is voor ons tijdschrift, is steeds welkom op boven vernoemd redactie-adres.

Lidmaatschap

Het lidgeld bedraagt 7,50 euro per jaar. Men kan steeds lid worden door storting van dit bedrag op rekening **646-6074380-60 t.n.v. Heemkundekring Corsendonca**. U ontvangt dan niet alleen het ledentijdschrift, maar u krijgt ook steeds een flinke korting bij een nieuwe publicatie.

Contact adressen

Wim van Hout, Polderstraat. 30

tel: 014/41.65.72
e-mail: wim.van.hout@advalvas.be

Jan Sels, Draaiboom 98

tel: 014/45.18.12
e-mail: sels.jan@skynet.be

Hugo Miguet, Sprinkhaanweg 4

tel: 014/45.10.88
e-mail: miguet.hugo@pi.be

Rudy Cornelis, Polderstraat. 57

tel: 014/42.65.85
e-mail: RCornelis@advalvas.be

Leo van Hooghten, P. Dielsstraat 23

tel: 014/45.22.56
e-mail: leo.vanhooghten@ping.be

Roger Haeseldonckx, Werkendam 142

delta lloyd

BELEGGINGSADVIES

ONS DOEL, UW GLIMLACH

**KANTOOR OOSTHOVEN
POLDERSTRAAT 29
TEL. 014/41 16 35**